

5. Швалб Ю. М. Історичний розвиток форм свідомості: теоретична модель / Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Т. 7. Екологічна психологія / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Житомир: «Вид-во ЖДУ ім. І. Франка», 2013. Вип. 34. С. 198-209.

УДК 316.614-159

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бігдан І. С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

bigdanira@gmail.com

Сучасний період, який переживає суспільство України, можна назвати кризовим у багатьох відношеннях. Швидкі зміни, які відбуваються в економічній, політичній, соціальній та інших сферах життя, часто являються хаотичними, несподіваними і вимагають від кожного повсякденних незвичних дій та рішень. Такі умови життєдіяльності висувають підвищені вимоги до адаптивних механізмів людини.

Вступ до вищого навчального закладу – значна подія в житті молоді людини. Адже це – її перший самостійний крок і початок відповідального етапу життя. Успішність та ефективність навчання у вищому навчальному закладі залежить від багатьох чинників, коло яких складають як інтра-, так і інтерпсихологічні процеси та явища. Із перших кроків студенти-першокурсники включені у нове динамічне та інтелектуально вимогливе середовище. Саме з цих кроків починають формуватися нові стосунки та ставлення до майбутньої професійної діяльності, до фахового оточення та його цінностей.

Мета – за допомогою емпіричного дослідження визначити соціально-психологічні особливості процесу адаптації студентів першого курсу до навчання у вищому навчальному закладі.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети нами використовувалися загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних) та методи емпіричного дослідження (опитування): методика діагностики соціально-психологічної адаптації (за К. Роджерсом, Р. Даймондом); багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (за О. Г. Маклаковим, С. В. Чермяніним); методика «Мотивація навчання у вузі» (за Т. І. Ільїним). Емпіричною базою дослідження виступала вибірка, до якої увійшли 40 першокурсників (26 дівчат та 14 хлопців), які

навчаються у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

В результаті теоретичного дослідження визначено, що процес адаптації є одним з найбільш досліджуваних наукових об'єктів. Це зумовлюється, перш за все, універсальністю цього явища. Різні дослідники використовують термін з тими чи іншими смисловими відтінками, під кутом зору визначеної, конкретної науки, займаючи при цьому різноманітні світоглядні позиції. Складність використання терміна «адаптація» значною мірою зумовлена тим, що в сучасній науці ним позначають і процес (зміни, які відбуваються з людиною в нових життєвих умовах), і результат цих змін. Узагальнюючою характеристикою адаптивних процесів є те, що вони призводять до певних змін якостей об'єкта (суб'єкта, системи) або способів його функціонування (стилю поведінки, характеру або спрямування активності), що зумовлено специфікою середовища [1].

У складній системі адаптаційних процесів особистості важливе місце посідає її соціальна адаптація. Створення умов, за яких між індивідом та середовищем не просто складається стан рівноваги, а встановлюються мінливі, взаємодоповнюючі стосунки, є необхідним завданням функціонування будь-якої соціальної системи. Соціальна адаптація означає включення особистості в соціальне середовище через набуття статусу, місця в соціальній структурі суспільства. Це необхідна умова функціонування суспільства як одного соціального організму, що тісно пов'язана з процесом соціалізації індивіда, інтеріоризації суспільних та групових норм.

Адаптацію студентів до умов вищого навчального закладу можна розглядати процес оптимального і активного пристосування студентів до нових умов навчання і виховання в результаті спеціальної цілеспрямованої організації та самоорганізації діяльності студентів, спрямованої на здійснення даного процесу, яка включає: дидактичну адаптацію – як пристосування студентів до нової для них системи навчання, процес входження індивіда в нову педагогічну систему; соціально-психологічну адаптацію як таку, що визначає активне (чи пасивне) пристосування особистості до нового соціального оточення через побудову стосунків і взаємин у студентських групах, формування стилю особистісної поведінки; професійно-фахову адаптацію, яка зумовлює пристосування до змісту, умов та вимог професійної діяльності, формування навичок та професійної спрямованості у навчальній та науковій роботі; особистісно-психологічну, яка пов'язана з прийняттям студентом нової соціальної ролі, відповідно до розвитку внутрішніх потреб самовдосконалення особистості та її прагнення до професійного зростання [3].

В результаті емпіричного дослідження було виявлено, що першокурсникам переважно властива знижена адаптованість до навчання у вищому навчальному закладі, що виражено у 56% досліджуваних. Вони характеризуються непристосованістю до атмосфери ЗВО, відчують труднощі під час навчання і контактів із оточуючими в університеті. Їм складно пристосовуватись до нових умов набуття знань, режиму навчання тощо. При цьому 28% досліджуваних мають середній рівень адаптованості, а 16% – високий. Їм притаманний інтелектуальний комфорт, соціальна активність, задоволеність студентською групою та прийняття нових функцій студента взагалі. Окрім цього, більшість першокурсників не очікують позитивного ставлення від оточуючих. Відчуючи невпевненість у собі та соціальну дезорієнтацію у нових для них умовах навчання, такі студенти побоюються встановлювати соціальні контакти, оскільки вважають, що одногрупники не приймуть їх у свою спільноту, не прагнуть з ними взаємодіяти.

Негативна тенденція в адаптації досліджуваних відзначилась і на їх самосприйнятті. Вони характеризуються негативним ставленням до свого «Я», негативно оцінюють свої особистісні якості. При цьому, більшість досліджуваних характеризуються переважанням негативних емоцій під час міжособистісної взаємодії у студентській групі. Вони відчують тривогу, негативні переживання під час перебування у студентській спільноті, що пов'язані, імовірно, з їх очікуванням негативного ставлення від оточуючих.

Також, переважна більшість (60%) досліджуваних не мають вираженого прагнення до домінування у соціальних контактах. Вони як правило займають позицію того, кого ведуть, не переймаючи на себе роль лідера у студентській взаємодії, що пов'язано з їх невпевненістю у своїх силах та навчальних можливостях і супроводжує процес групової динаміки студентської групи.

Першокурсники переважно характеризуються зниженим рівнем адаптаційних здібностей. Їм складно адаптуватися до нових умов навчання та соціальної організації університету. Вони відчують труднощі під час необхідності контактувати з одногрупниками чи представниками адміністрації університету, викладачами, робітниками деканату тощо. Високий адаптаційний потенціал виражений у 28% досліджуваних, які легко адаптувалися до соціально-психологічних умов навчання у ЗВО, мають потенціал для включення у професійну фахову підготовку.

Також, 63% досліджуваних характеризуються низьким рівнем нервово-психічної стійкості до стресів у навчальній діяльності та професійній підготовці, переживають через неможливість виконати певне навчальне завдання, опанувати матеріал, конфлікти у

студентській групі. Їх часто відрізняють виражені ознаки стресу, депресивність у поведінці, неспроможність витримувати тривале навантаження під час навчання та схильність відступати під час подолання труднощів у навчальній діяльності та стосунках з одногрупниками. Відсутність ознак нервово-психічної нестійкості зафіксована лише у 26% досліджуваних, які спроможні витримувати тривале напруження під час навчання та переборювати труднощі у професійному становленні, контактах з одногрупниками.

Окрім цього, визначено, що 43% першокурсників мають низький рівень комунікативних здібностей. Їм важко взаємодіяти з іншими студентами, оскільки вони не мають наявних для цього комунікативних умінь встановлювати контакт, представляти себе, відстоювати власну думку тощо. Уміння ефективно взаємодіяти з оточуючими властиві лише 41% першокурсників. Також, переважна більшість (61%) досліджуваних має виражену моральну нормативність, дотримується моральних норм у взаємодії з членами групи. Це виступає вагомим показником адаптаційних здібностей досліджуваних, оскільки допомагає їм спілкуватися з оточуючими.

У структурі мотивів навчально-професійної діяльності першокурсників домінуючим є зовнішній мотив, орієнтованість на отримання диплому, властива 41% досліджуваних, що свідчить про низьку цінність для них самого процесу навчання. Деяко менша кількість досліджуваних (33%) має виражений пізнавальний мотив, орієнтована на набуття професійно важливих знань. Мотивація першокурсників на оволодіння професією є найменш вираженою – 26%. Тобто, найменша кількість студентів мотивує своє навчання бажанням оволодіти професією, що засвідчує більшу орієнтацію цих студентів на внутрішню мотивацію.

Отже, першокурсники переважно не адаптовані до умов навчання у ЗВО, що виражається у їх соціально-психологічних труднощах. Вони не очікують позитивного ставлення від одногрупників, відчувають емоційний дискомфорт від перебування в університеті, характеризуються зниженим адаптаційним потенціалом та нервово-психічною нестійкістю, що виражається у погіршенні ставлення студентів до власного «Я».

Література:

1. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. Л.: Книга, 1988. 314 с.
2. Слободчиков В. И. Психология развития человека. Развитие субъективной реальности в онтогенезе. Учебное пособие / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. М.: Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2014. 213 с.
3. Харченко Н. Адаптаційний період студентів нового набору // Освіта. Технікуми, коледжі. 2005. №4. С.111-113.